

63. *Protokoll einer Sitzung der Schwedischen Gesandtschaft Budapest.*

64. Rudolf Franz Ferdinand Höss SS-Sturmbannführer, Auschwitz korábbi parancsnoka, aki ekkortájt az árokásási munkákkal foglalkoztatott zsidók parancsnoka volt az Alsó-Duna régióban, ragaszkodott hozzá, hogy csak jó erőben lévő zsidó férfiakat kapjon, lehetőleg 40 évesnél fiatalabbakat. *RLB*, 242. dok. (Veesenmayer 3353. sz., 1944. november 20-i távirata.)

65. A Hegyeshalomban szolgálatot teljesítő tisztek álláspontját gyakorlatilag a Szálasi-kormány minden tagja osztotta. Az egyetlen említésre méltó kivétel Kemény Gábor külügyminiszter volt, aki azt szeretete volna, hogy a zsidók Magyarországon dolgozzanak a magyar nemzet érdekében álló munkákon. A kormány többi tagjának álláspontját jól tükrözte a magyarországi Wehrmacht-parancsnokság november 21-i jelentése, melynek egy példányát két nappal később küldték meg Himmlernek. E jelentés szerint a magyar kormány által október 30-án a zsidókérdés „megoldására” kinevezett csendőrtiszt (valószínűleg Ferenczy) felhatalmazást kapott, hogy a megmaradt összes zsidót adja át a németeknek. Hogy Magyarországot véglegesen zsidómentessé tegyék, a magyarok állítólag követelték, hogy a határra masírozott zsidókat kizárólag a Birodalom határain belül foglalkoztassák. E cél érdekében hajlandók voltak keresztény polgári személyeket alkalmazni a Magyarországon belül folyó erősítési munkálatokra. Az Országos Munkaerő Bizottság el is fogadott egy ilyen értelmű határozatot, amikor egy német egység zsidókat akart kivezélni néhány védelmi vonal építésére magyar területen. *RLB*, 245. dok. Lásd még Teleki: *Nyilas uralom Magyarországon, i. m.*, 147–148. o.

66. *MOL*, 12. tekercs. Lásd még Szita Szabolcs: *Utak a pokolból*. Metalon Manager Iroda, Bp., 1991., 134. skk. o. és Szita: „Die Todesmärsche der Budapester Juden in November 1994 nach Hegyeshalom-Nickelsdorf.” *Zeitgeschichte* (Bécs), 1995. március–április, 124–137. o.

67. Jól dokumentálja a magyar–német határvonal mentén épített erődítményeknél dolgoztatott munkásszázadok sorsát Szita *Halálérőd* c. könyvének 90. skk. oldala. Lásd még Szita Szabolcs: „The Forced Labor of Hungarian Jews at the Fortification of the Western Border Regions of Hungary” in: *Studies on the Holocaust in Hungary*. Szerk.: Randolph L. Braham. Institute for Holocaust Studies of the City University of New York, New York, 1990, 175–193. o.

68. Lévai, *A pesti gettó, i. m.*, 31–32. o.

69. Lévai, *Fekete könyv*, 275. o.

70. Harsányi László: *A kőszegi zsidók*. Magyar Izraeliták Országos Képviselőte, Bp., 1974, 211–217. o. Bővebben lásd a 10. fejezetben.

71. Statisztikai adatokkal szolgál az osztrák határnál dolgoztatott munkaszolgálatosok elleni atrocitásokról Lévai, *Fekete könyv*, 275–276. o.; Harsányi: *A kőszegi zsidók, i. m.* Lásd még a 10. fejezetet.

72. Részletesebben lásd Hiller István: „Adatok a magyar zsidók ausztriai mártírúrához, 1944–1945.” In: *Évkönyv 1981/82*. Szerk.: Scheiber Sándor. Magyar Izraeliták Országos Képviselőte, Bp., 1982, 211–226. o.

73. A közös memorandum szövegét lásd Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 327–328. o. További részleteket lásd a 31. fejezetben.

74. *RLB*, 241. dok.

75. *Uo.* A kísérőlevelet és a memorandumot Eberhand von Thadden továbbította Rolf Günthernek, Eichmann berlini helyettesének, azzal a kéréssel, hogy foglaljanak állást „a zsidók második kategóriájára vonatkozólag”. *NA*, T-120. mikrokópia, 4664. tekercs. A Zsidó Tanácsot Szöllősi Jenő miniszterelnök-helyettes tájékoztatta hivata-